

Верба Надеж Љубов

ФАКТИ И БРОЈКИ ЗА РАКОТ ВО САД, 2016 ГОДИНА

Основни факти за ракот

Ракот вклучува група болести кои ги карактеризира неконтролиран раст и ширење на абнормални клетки. Ако ширењето не се контролира, ракот може да резултира со смрт. Ракот е предизвикан од надворешни фактори, како пушењето, инфективни организми и нездрава исхрана, и од внатрешни фактори, како наследени генетски мутации, хормони и имуни состојби. Овие фактори може да делуваат заедно или последователно за да предизвикаат рак. Често минуваат десет или повеќе години од изложувањето на надворешните фактори и појавата на ракот кој може да се открие. Лекувањето е хируршко, со зрачење, хемотерапија, хормонска терапија, имунотерапија и целна терапија (со лекови кои специфично го попречуваат растот на клетките на ракот).

Дали може ракот да се спречи?

Значајна пропорција од ракот може да се спречи. Сите типови на рак предизвикани од употреба на тутун и конзумирање на жесток алкохол може целосно да се спречат. Според неодамнешна студија на епидемиолозите од Американското здружение за рак, во 2016 година, околу 188,800 од проценетите 595,690 случаи на смрт од рак во Соединетите држави ќе бидат предизвикани од пушење цигари. Дополнително, Светскиот фонд за истражување на ракот проценува дека околу 20% од сите случаи на рак дијагностицирани во Соединетите држави се поврзани со дебелината, физичката неактивност, прекумерното конзумирање на алкохол, и/или лошата исхрана, па оттаму може да се спречат. Некои видови на рак се

поврзани со инфективни агенси, како хуманиот папилома вирус (HPV), hepatitis B вирус (HBV), hepatitis C вирус (HCV), хуманиот вирус на имунодефициенција (HIV) и Helicobacter pylori (H. Pylori). Многу од овие типови на рак може да се избегнат со превенција на овие инфекции преку промени во однесувањето или со вакцинација, или со лекување на инфекцијата. Голем број од повеќе од 5 милиони случаи на рак на кожата кои се дијагностицираат годишно би можеле да се спречат со заштита на кожата од прекумерно изложување на сонце и без користење на средства за сончање/тенирање во затворен простор. Со скрининг може да се превенира ракот на колоректумот и на грлото на матката на начин кој овозможува откривање и отстранување на преканцерозните лезии. Скринингот, исто така, дава можност за рано откривање на некои типови рак, кога лекувањето не е многу екстензивно и кога е поверојатно да биде успешно. Познато е дека скринингот помага да се намали смртноста кај ракот на дојка, колон, ректум, грлото на матката и белите дробови (меѓу долгогодишните и/или тешките пушачи). Дополнително, повисоката свест за промени на одделни делови од телото, како што се дојките, кожата, устата, очите или гениталиите, може исто така да резултира со рано откривање на ракот.

Колку луѓе кои денес се живи било кога имале рак?

Близу 14.5 милиони Американци заболени од рак биле живи на 1-ви јануари 2014 година. Некои од нив биле скоро дијагностицирани и биле во процес на лекување, додека најголемиот број биле дијагностицирани пред многу години без тековен доказ за рак.

Колку нови случаи и смртни случаи се очекува да се појават оваа година?

Околу 1,685,210 нови случаи на заболени од рак се очекува да бидат дијагностицирани во 2016 година. Оваа проценка не ги вклучува carcinoma in situ (неинвазивната форма на рак) на било кое место освен мочниот меур, ниту ги вклучува базоцелуларниот и сквамозелуларниот карцином на кожата, бидејќи за нив не се бара да се пријавуваат во регистрите за рак.

Околу 595,690 Американци се очекува да умрат од рак во 2016 година, што се проценува на околу 1,630 лица дневно. Ракот е втората најчеста причина за смрт во САД, единствено надмината од болестите на срцето, и брои близу 1 од 4 смртни случаи.

Колкав напредок е постигнат во борбата против ракот?

Трендот на стапките на смртност од рак се најдобрата мерка за напредокот против ракот. Вкупната стапка на смртност од рак најмногу пораснала во 20-тиот век поради епидемијата на пушење, со врв во 1991 година, со 215 смртни случаи на 100,000 жители. Меѓутоа, од 1991-та до 2012-та година, стапката паднала за 23% поради намалување на пушењето, како и поради подобрување во раното откривање и лекување.

Ова опаѓање се толкува во одбегнување на повеќе од 1.7 милиони смртни случаи од рак. Стапката на смртност опаѓа за сите четири од најчестите типови на рак – на белите дробови, колоректумот, дојката и простатата.

Кој е под ризик од појава на рак?

Ракот обично се јавува кај постарите лица; 86% од сите случаи на рак во САД се дијагностицирани кај лица на 50 години или кај постари. Одредено однесување, исто така, го зголемува ризикот, како пушењето, нездрава исхрана или физичка неактивност. Истражувачите на ракот го користат зборот „ризик“ на различни начини, најчесто изразувајќи го ризикот како ризик за време на животот или релативен ризик. Ризикот за време на животот се однесува на веројатноста дека едно лице ќе развие или ќе умре од рак во текот на животот. Во САД ризикот за појава на рак за време на животот е 42% (1 од 2) кај мажите и 38% (1 од 3) кај жените. Оваа веројатност е проценета врз основа на вкупното искуство на општото население и е можно да го натцени или да го потцени индивидуалниот ризик поради разлики во изложување на пр. на тутун и сл., разлики во семејната историја или разлики во генетската чувствителност. Релативниот ризик е мерка за јачината на односот помеѓу одреден фактор на ризик и ракот. Тој го споредува ризикот за развој на рак кај лица со одредена изложеност или одреден карактер, со ризикот кај лица кои ја немаат таа карактеристика. На пример, мажите и жените кои пушат имаат околу 25 пати поголема можност за појава на рак на белите дробови од непушачите, па нивниот релативен ризик за рак на белите дробови е 25. Најголем број од релативните ризици не се толку големи. На пример, жените кои имаат мајка, сестра или ќерка со историја за рак на дојката имаат околу двапати поголема веројатност за појава на рак на дојката од жените кои ја немаат оваа семејна историја; со други зборови, нивниот релативен ризик е околу 2. За повеќето типови рак, ризикот е повисок со семејна историја за болеста. Денес се мисли дека многу семејни случаи на рак произлегуваат од интеракција помеѓу заедничките генетски варијации и ризик факторите на стилот на живеење и животната средина. Само мала пропорција од случаите со рак се силно наследни, т.е. предизвикани од наследена генетска промена која дава многу висок ризик.

Колкав процент на лица го преживуваат ракот?

Петгодишната стапка на релативно преживување за сите видови рак дијагностицирани од 2005-2011 година е 69%, повисока од 49% за периодот 1975-1977. Подобрувањето во преживувањето ги одразува како пораното поставување на дијагноза кај одредени типови на рак, така и подобрувањето во лекувањето. Податоците за преживување варираат многу според типот на рак и стадиумот при дијагностицирањето.

Релативното преживување е процентот на лица кои се живи во означен временски период (обично 5 години) после дијагностицирање на ракот поделено со очекуваниот процент да бидат живи во отсуство на рак врз основа на нормалното очекувано траење на живот. Релативното преживување не прави разлика помеѓу пациентите за кои не постои доказ за рак и оние кои имале релапс или сеуште се лекуваат. Петгодишната стапка на релативно преживување не ја претставува пропорцијата на лица кои се излекувале бидејќи смртта од рак настапува подоцна од 5 години после дијагностицирањето.

Иако стапките на релативно преживување даваат приближна најава за просечното преживување на пациентите со рак во дадена популација, тие треба да се интерпретираат со внимание. Прво, 5-годишните стапки на преживување не ги рефлектираат најновите успеси во откривањето и лекувањето, бидејќи се темелат на пациенти кои биле дијагностицирани до пред 10 години. Второ, тие не се еднакво применливи на сите пациенти поради фактори кои влијаат на индивидуалното преживување, како што е лекувањето, други болести и биолошки разлики или разлики во однесувањето. Трето, подобрувањето во стапките на преживување не секогаш означуваат напредок во борбата против ракот. На пример, продолжување на просечното време на преживување може да се јави ако резултатите од скрининг во откривање на некои спори типови на рак кои би минале неоткриени во отсуство на скрининг, пример за т.н. прекумерно дијагностицирање. Скринингот, исто така, вештачки ги зголемува стапките на преживување тогаш кога раната дијагноза не го продолжува животниот век.

Кои се стадиумите на развој на ракот?

Стадиумите ја опишуваат големината или раширеноста на ракот во време на дијагностицирањето. Одредувањето на соодветниот стадиум е суштински важно за оптимизирање на терапијата и за процена на прогнозата. Стадиумот на ракот се темели на величината или на опсегот на примарниот тумор и дали тој се раширил на блиските лимфни јазли или други области од телото. За класифицирање на ракот се користат одреден број на различни системи за утврдување на стадиумот. За дескриптивна и статистичка анализа на податоците од регистрите за тумори се користи

систем за сумарно утврдување на стадиумот кој е особено корисен за преглед на трендот од време на време. Според овој систем, ако клетките на ракот се присутни само во основата на клетките каде се развиле и не се рашириле, стадиумот е *in situ*. Ако клетките на ракот пенетрирале над изворниот слој на ткиво, ракот станал инвазивен и се категоризира како локален, регионален или далечен, врз основа на раширеноста.

За повеќето типови на рак клиничарите користат различен систем за утврдување на стадиумот, т.н. TNM систем. TNM системот го проценува растот и раширеноста на ракот на три начини: големината на примарниот тумор (T), отсуство или присуство на зафатеност на регионални лимфни јазли (N), и отсуство или присуство на далечни метастази (M). Еднаш кога ќе се утврдат T, N, и M категориите, се означува стадиум 0, I, II, III, или IV, при што 0 стадиум е *in situ*, стадиум I е ран, а стадиум IV е најнапредната болест. Некои типови рак (на пр. лимфомот) имаат алтернативни системи за утврдување на стадиумот. Какошто подобро се разбира биолошкиот аспект на ракот, во плановите за лекување и/или во стадиумите за некои типови на рак се вклучени дополнителни карактеристики специфични за туморот.

Октомври, 2016

Подготвил: прим. д-р сци. Весна Спирова

Преземено од: *American Cancer Society. Cancer Facts & Figures 2016. Atlanta: American Cancer Society; 2016.*